

-- Comunicarea dr. Regine Dölling (nomenclalizată în program și nedifuzată), care a prezentat o suită de relaceri ale centrelor istorice din Republica Federală a Germaniei, grav avariate în cursul celui de al doilea război mondial. Reconstituirea fronturilor medievale se remarcă prin discreția adaptării arhitecturii moderne la specificul ansamblurilor istorice.

— Comunicarea arh. Nicolae Mușanov (Bulgaria), *Le dialogue des époques dans l'interprétation contemporaine*, care a prezentat interesante inserții ale arhitecturii moderne, adaptată specificului local, în centrele istorice din Bulgaria.

Republica Democrată Germană, țară în care — cu rare excepții — sistematizarea orașelor cu centre istorice a fost concepută, până în prezent, ca o restructurare radicală a organismului urban, în detrimentul ansamblului is-

toric³, a prezentat comunicarea prof. dr. Ludwig Deiters privind aspecte ale asanării cen-

³ Pentru susținerea acestei afirmații, amintim volumul *Städte und Stadtzentren in der DDR*, Berlin, 1969, din care cităm concepția de sistematizare a orașului Erfurt, unul dintre cele mai valoroase orașe medievale din Europa și care nu a suferit distrugerii în timpul celui de al doilea război mondial. Pe traseul incintei fortificate se prevede crearea unui inel cu construcții înalte (cca. 10 etaje), precum și introducerea unei noi dominante (construcție turn), pe dealul Petersburg, lângă biserica romanică de tip Hirsau și în fațșă concurență cu fleyele domului și ale bisericii Sf. Sever (vezi imaginea de la p. 185). Pseudo-asanarea centrului istoric este definită prin „îndepărtarea condițiilor depășite de lucru și de locuit și înlocuirea lor cu ansambluri unitare, raționale, funcționale și estetice“. Această expunere de princi-

trului istoric din Gölitz, unul dintre puținele orașe vechi care au fost studiate cu atenția cuvenită valorii lor.

Comunicarea delegatului român, arh. Eugenia Greceanu (*Realizări privind protecția unor centre istorice din sudul Transilvaniei*) a fost primită favorabil, datorită încercării de precizare concretă a limitelor integrării arhitecturii moderne în ansamblurile istorice, pe bază de exemple realizate, ca și datorită criticii afirmațiilor hazardate ale d-lui Michel Farent (expuse mai sus).

pii se concretizează în prevederea dărîmării a cca. 5 000 case „mai vechi de 150 de ani“ și a construirii pe locul lor a cca. 10 000 de locuințe, „bei entsprechend grosszügiger Gestaltung gebaut“ (p. 179).

arh. Eugenia Greceanu

CEL DE AL IX-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL AL FRONTIERELOR ROMANE

Vastul Imperiu roman, întins pe trei continente și pe câteva secole de dominație mondială, cu multitudinea sa de probleme și aspecte din cele mai diverse, a format, și continuă să fie, obiect de studiu fervent pentru generații de cercetători, istorici și arheologi.

Extinderea sau replierea frontierelor romane în funcție de vicisitudinile istorice, studierea construcțiilor de caracter militar sau de apărare a populației — valuri, caste, canabae — organizarea rutieră sau militară a provinciilor, sînt teme ce s-au concretizat în cadrul congreselor internaționale ale limesului roman. De la primul congres, organizat de Dr. E. Birley, în 1949 la Newcastle-upon-Tyne în Anglia, celelalte șapte și-au desfășurat lucrările în diferite puncte ale Imperiului roman (atingînd și continentul asiatic — Israel), revenindu-se cu cel de al VIII-lea congres la Cardiff (Wales). Alegerea României ca gazdă pentru Congresul IX reprezintă recunoașterea potențialului arheologic și științific deținut de această țară, punerea sa în valoare prin studii și cercetări ample de către specialiști de renume internațional, ca prof. dr. D. M. Pippidi, directorul Institutului de arheologie și președintele Comitetului de organizare al actualului congres, acad. Em. Condurachi, I. Barnea, K. Horedt, I. I. Russu, Gh. Ștefan, D. Tudor, R. Vulpe.

Una din zonele cele mai romanizate ale țării noastre, Dobrogea, atît de bogată în vestigii arheologice din diferite epoci, prezentînd încă urmele a trei valuri de apărare, a fost desemnată drept cadru de desfășurare a lucrărilor congresului și de organizare a excursiilor de documentare.

Aici, la Mamaia, s-au întrunit peste 160 de specialiști din aproape 30 de țări, activînd în institute de arheologie, muzee, universități și însumînd nume prodigioase ca: H. Schönberger, directorul Comisiunii romano-germanice de la Frankfurt am Main, H. von Petrikovits, directorul lui Landesmuseum din Bonn, Dinu Adamșteanu, directorul Serviciului de anticități din Basilicata-Potenza, Alădar Rădnoti, profesor la Universitatea din Frankfurt, E. Birley, prof. la Universitatea din Durham, J. F. Gilliam, profesor la Princeton-S.U.A., Jaroslav Šašel, prof. la Universitatea din Ljubljana, E. Fré-

zouls, prof. la Universitatea din Strasbourg, J. E. Bogaers, prof. la Universitatea din Nymegen-Olanda, Teofil Ivanov, Muzeul național din Sofia, M. Gichon, prof. la Universitatea din Tel-Aviv, Nagy Tibor de la Muzeul istoric din Budapesta, ca și mulți alții.

Sedincițele de comunicări au ocupat 4 zile, fiind grupate în aceeași sală în primele două zile iar apoi pe secții: arheologie și istorie.

În general, comunicările au tins, așa cum era și cazul, la prezentarea ultimelor rezultate ale cercetărilor istorice și ale săpăturilor arheologice, în strînsă legătură cu tema congresului: referitor la limesul dunărean din Ungaria (Nagy Tibor), din Bulgaria (T. Ivanov), sau de la noi (C. Scorpan), la limesul Alutanus și Transalutanus (D. Tudor, Cr. Vlădescu și Gh. Poenaru Bordea, I. Cătănciu, N. Gudea — în zona Banatului), limesul dacic ardelean (St. Ferenczi), limesul din Iugoslavia (Vl. Kondić, J. Šašel), limesul roman din Austria, (H. Stiglitz) și din Spania (J. M. Blasquez Martinez), valul lui Hadrian din Anglia (D. J. Breeze, G. S. Maxwell); preocupări mai vechi privind limesul scitic au fost reluate și prezentate în trei referate de către Gh. Ștefan și I. Barnea, E. Doruțiu, Al. S. Ștefan.

De un interes deosebit prin problematica comună au fost comunicările privind regiunile limitrofe Daciei, ca Moesia inferior, Pannonia, Illyricum.

Întregită de prezentările colegilor săi bulgari (Iordanka Atanasova, conducătoarea șantierului de la Bononia-Vidin, T. Stultov — Tîrnovo, M. Cicikova — Sofia, care a făcut o interesantă clasificare a opaițelor pe baza descoperirilor de pe limes), comunicarea lui Teofil Ivanov s-a referit la săpăturile arheologice din ultimii ani (la castrul de la Bononia, la Col. Ulpia Rataria, Oescus, Durostorum) care aruncă o nouă lumină asupra topografiei castrului, sistemelor lor de apărare și necropolelor, ca și asupra arhitecturii civile a așezărilor și a unor aspecte ale vieții religioase și culturale. Foarte importantă ni s-a părut colaborarea arheologilor bulgari cu colegii lor germani (la Iatrus, rezultatele prezentate la congres de Klaus Wachtel — R.D.G.) sau polonezi (Novae-Svištov).

Săpăturile arheologilor unguri au continuat la castrul de la Aquincum (epoca lui Hadrian) și la castellum apropiat de la Albertfalva, cu rezultate apreciable privind arhitectura militară (Nagy Tibor).

După o campanie susținută de săpături sistematice, efectuată în ultimii ani, s-au obținut date importante privind organizarea și fortificațiile limesului Alutanus la caestrele de la Arutela—Bivolari, Rădăcinești, Titești, ridicate în prima jumătate a secolului II e.n., puncte importante de apărare a provinciei Dacia (Dumitru Tudor, Cr. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea).

Săpăturile de la Sacidava, așezare și castru situate la Dunărea de Jos, au oferit date extrem de importante privind crearea limesului în secolul II e. n. în această zonă (C. Scorpan).

Arhitectura militară romană este astăzi din ce în ce mai bine cunoscută datorită numeroaselor șantiere arheologice deschise pe toate frontierele imperiului. La congres au fost prezentate rezultatele săpăturilor la castrul de piatră Hofheim (R.F.G. — H.U. Nuber), la caestrele Oberstimm pe Dunărea superioară (R.F.G. — H. Schönberger), Iovia (Ungaria — Sandor Soproni), „The Lunt“ — Coventry (Anglia — Brian Hobley) — castru care, ca și cel de la Saalburg din R.F.G., a fost reconstituit în întregime, cu toată suprastructura sa de cherestea, preconizîndu-se a se deschide și aici un muzeu istoric în aer liber. Din păcate nu s-a prezentat nici un raport privind Africa romană, provincie cu numeroase așezări civile și militare cu aspecte extrem de interesante.

Radu Florescu, urmărind să prezinte întregul tablou a evoluției arhitecturii militare romane în Dacia și Scythia minor, cu diferitele sale faze, a coroborat toate datele cunoscute arheologic, epigrafic, în analogie și cu cercetările din alte provincii imperiale.

Numeroase studii au atacat problema frontierelor romane, din diferite epoci și zone, pe criterii arheologice sau istorice (Ch. Daniels, *The Flavian frontier in Scotland*; B. Warmington, *Frontier Studies and the History of the Roman Empire: some Desiderata*; Giovanni Forni s-a oprit asupra denumirilor frontierelor romane, unele — desul de improprie — apă-

rute în epoca modernă. Stephen L. Dyson a susținut necesitatea și importanța ce trebuie acordată studierii comparate a frontierelor în general, pentru a putea avea o mai bună înțelegere a procesului de formare și existență a frontierelor romane.

În cadrul acestor „limites”, studierea căilor rutiere (Israel Roll — Routes romaines en Israel), a organizării armatei (D. Protase, Exercitus Daciae Porolissensis et la défense des frontières septentrionales de la Dacie; Em. Condurachi, La classis Flavia Moesica), a înființării de ateliere militare meșteșugărești (A. Rădulescu, Ateliers céramiques militaires le long du Bas Danube; H. von Petrikovits, Militärische Fabricae), sau problema vieții religioase (Sl. Gočeva, Le culte d'Apollon sur les frontières romaines du territoire de la Bulgarie; R. Hošek, Die Kultstätte des Jupiter Dolichenus in Gerulata) au format obiectul unor interesante rapoarte și dezbateri.

În afara ședințelor de lucru propriu-zise, pentru informarea cercetătorilor străini, au avut loc trei conferințe, privind „Les villes grecques de la Dobroudja dans l'histoire de l'anti-

quité” (D. M. Pippidi), „Les vallums de la Dobroudja” (F. Diaconu), „Les citadelles daces des montagnes d'Orăștie”, (H. Daicoviciu), precum și o gală de filme documentare românești.

Excursiile organizate în timpul congresului (monumentul de la Adamclisi, Tropaeum Traiani, Callatis) și la sfârșit (Capidava, Carsium, Brăila, Dinogetia, Tulcea, Histria) au permis o mai bună cunoaștere a realităților arheologice de pe teritoriul dobrogean ca și un schimb de impresii și păreri între colegi cu aceleași preocupări.

Participanții au fost unanimi în a recunoaște valoarea acestei întâlniri de lucru, însemnătatea sa în cadrul dezvoltării cercetărilor istoriei militare romane, buna desfășurare a lucrărilor (prof. J. F. Gilliam, H. von Petrikovits, E. Birley). Pe de altă parte, întâlnirile între colegi, importanța schimbului de opinii „valorizează mai mult decât săptămîni întregi de studiu în bibliotecă” (Dinu Adameșteanu); s-au descoperit domenii comune de investigații (în studierea arhitecturii militare romane pe baza reliefulor Columnei lui Traian, B. Hobley s-a declarat foarte interesat de investigațiile lui

Radu Florescu în acest domeniu). Foarte important a apărut la acest congres raportul tinerilor cercetători, atât străini cît și români, cu contribuții de reală valoare științifică. Poate că aici s-ar putea regreta participarea scăzută la acest congres a cercetătorilor români, nu ca număr de comunicări, restrînse evident în favoarea oaspeților, (20 față de numărul total de 72), ci ca prezență activă în săli la discuții, luări de contact cu colegii străini etc.

Formula de prezentare a unor rapoarte sub formă de comentarii pe baza ilustrației — planuri, fotografii sau diapozitive și chiar film (B. Hobley — reconstruirea castrului „The Lunt”) ni s-a părut dinamică și sugestivă, justificînd acceptiunea de „comunicare”.

La încheierea acestui congres, în urma dezbaterilor, s-a stabilit ca Germania federală să găzduiască Congresul X în 1974, iar cel următor să aibă loc în Ungaria în 1976. De asemenea s-a preconizat publicarea integrală a tuturor comunicărilor prezentate, împreună cu ilustrația respectivă.

Valentina Bușilă

DIN ACTIVITATEA COMISIEI MONUMENTELOR ISTORICE ȘI DE ARTĂ

În ziua de 14 iulie 1972 s-a întrunit într-o ședință plenară, în prezența tovarășei Tamara Dobrin, vicepreședintă a Consiliului Culturii și Educației Socialiste, Comisia Monumentelor Istorice și de Artă, bun prilej pentru a trece în revistă activitatea Comisiei tehnico-științifice a acestui organism, de la înființarea sa în februarie 1972, precum și pe cea a Direcției monumentelor istorice și de artă din primul semestru al anului. Ședința, la care a participat majoritatea membrilor Comisiei, a avut o ordine de zi bogată: 1) Proiectul de plan pe anul 1973; 2) Informare privind activitatea de avizare în cadrul Comisiei tehnico-științifice pentru monumente istorice și de artă (semestrul I); 3) Informare privind activitatea D.M.I.A. (semestrul I); 4) Lista monumentelor de importanță internațională din R. S. România.

Cea mai mare pondere a fost acordată prezentării și discutării *Proiectului de plan pe anul 1973 pentru lucrările de restaurare a monumentelor istorice, finanțate din fondurile alocate de C.C.E.S.* În limita fondurilor prevăzute pentru 1973 (în valoare totală de 40 000 000 lei, din care 33 000 000 lei pentru reparații capitale, din buget și 7 000 000 lei lucrări de investiții), acestea au fost împărțite între: continuarea șantierelor (28) deschise în anii precedenți, deschiderea de noi șantiere (19) în 1973, restaurări de frescă, lemn, metal etc., obiective de arhitectură populară (15—25 probabil), completări ca urmare a recomandărilor comisiilor de recepție. În stabilirea obiectivelor s-au avut în vedere prevederile planului D.M.I.A. pe perioada 1971—1975 și rezultatele unor discuții purtate cu organele locale.

Din raportul prezentat se desprind următoarele: numărul șantierelor de restaurare „este relativ mare față de actualele condiții organizatorice”; trebuie asigurată continuarea celor 28 de șantiere începute (Cetatea Făgăraș, Cetatea Tg. Mureș, Cetatea Suceava, mănăstirea Tismana, mănăstirea Secu, biserica Sf. Nico-

lae-Schei, catedrala romano-catolică de la Alba Iulia etc.), iar deschiderea a încă 19 șantiere este reclamată de starea actuală a monumentelor (Castelul Criș, Casa domnească Brîncoveani, Cetatea Slimnic, ruinele de la Baia etc.) și de unele solicitări ale organelor locale (biserica lui Ștefan cel Mare de la Războieni). De asemenea, în 1973, vor fi date în folosință 8 obiective (3 parțial): Palatul Lăpușneanu de la mănăstirea Slatina, casa Vergu Mănăilă — Buzău, catedrala romano-catolică din Alba Iulia, mănăstirea Cotmeana).

Fondurile de investiții vor fi repartizate în special pentru continuarea construcției de protecție pentru Ansamblul rupestru de la Basarabi și pentru începerea amenajărilor spațiului pentru Muzeul de la Adamclisi, ca și pentru protejarea criptei de la Niculițel — jud. Tulcea și terminarea drenajului de la mănăstirea Voroneț.

Comisia a fost informată, de asemenea, de către conducerea D.M.I.A. despre situația unor lucrări importante: restaurarea Cetății Făgăraș, pentru terminarea căreia este necesară aprobarea Consiliului de Miniștri pentru alocarea sumelor din studiul tehnico-economic reactualizat; restaurarea ansamblurilor de la Histria și Adamclisi, a căror situație a fost analizată împreună cu conducerea C.C.E.S. și conducerea locală de partid și de stat a județului Constanța. S-a constatat că D.M.I.A. nu are capacitatea și nici profilul necesar pentru realizarea documentării complete cerută de aceste lucrări. În consecință, s-a întocmit un program complet cu acordul Institutului de arheologie al Academiei de Științe Sociale și Politice care prevede elaborarea de către Institutul de proiectări al județului Constanța a proiectului de muzeu și a utilităților din zona monumentului de la Adamclisi și studiul de sistematizare a aceleiași zone, pe baza temei de proiectare stabilită de Muzeul de arheologie din Constanța, Institutul de arheologie și C.C.E.S.; lucrările de restau-

rare propriu-zisă vor fi executate în continuare de D.M.I.A., pe baza unei documentații de ansamblu, pe perioada 1973—1975.

Cel de-al doilea punct al ordinei de zi a fost *Informarea privind activitatea de avizare a documentațiilor, desfășurată de Consiliul tehnico-economic pentru monumente istorice în semestrul I/1972.*

În perioada martie-iunie 1972, cele 16 ședințe de avizare ale Consiliului tehnico-științific au avut loc la sediul D.M.I.A., iar membrii săi au efectuat și deplasări la diferite obiective care au necesitat aceasta (Palatul voievodal și ansamblul Curtea Veche din București, zona comercială Lipsani, biserica Radu Vodă, biserica Flămînda, catedrala romano-catolică din Alba Iulia, Cetatea Dăbîca-Cluj). În general, la ședințe au participat majoritatea membrilor Comisiei, ședințele desfășurîndu-se sub președinția tov. director V. Drăguț, iar cîteva sub cea a profesorilor Grigore Ionescu și Adrian Gheorghiu. La ședințele de avizare pentru obiectivele de la mănăstirile Futna și Secu a participat și tov. Tamara Dobrin.

În cadrul ședințelor C.T.S. au fost examinate și discutate 66 de documentații, au fost elaborate tot atîtea avize (dintre care 10 nefavorabil) pentru diferite faze de proiectare pentru lucrări executate de D.M.I.A. sau de alți proiectanți. Avize favorabile au primit: restaurarea Casei domnești de la mănăstirea Slatina, terminarea restaurărilor de la biserica și ansamblul mănăstirii Secu, restaurarea corpurilor de chilii de la mănăstirea Tismana, terminarea bisericii mănăstirii Putna, organizarea Muzeului mănăstirii Putna în aripa de vest a incintei etc., iar avize nefavorabile: dezvoltarea carierei de piatră de lingă mănăstirea Arnota, tema de concurs pentru Centrul nou al orașului Bistrița, imobilul CENTROCOOP din str. Gabroveni, unele soluții de la Curtea Veche etc. De asemenea, C.T.S. a examinat un număr